AVİM Yorum • No: 2025 / 94 • Kasım 2025

ERMENİSTAN'DA KİLİSE-DEVLET GERİLİMİ: ARF'NİN SERT TEPKİSİ VE BÖLGESEL YANSIMALARI

Hazel ÇAĞAN ELBİR

Analist

Ermenistanda hükümet ile Ermeni Apostolik Kilisesi arasındaki gerilim, Ekim ayı ortasında papaz tutuklamalarıyla yeni bir zirveye ulaşmıştır. Bu süreçte, Antelyas Katolikosu Aram I'ın Başbakan Nikol Paşinyana uzattığı diyalog eli ve Ermeni Devrimci Federasyonunun (İng. Armenian Revolutionary Federation, ARF Taşnak Partisi) bu hamleye yönelik sert kınaması, Kilise içi çatlakları ve siyasi kutuplaşmayı gözler önüne sermiştir. Olaylar, Ermenistanın laikleşme çabaları ile geleneksel dini yapıların güç mücadelesi arasında tarihsel bir hesaplaşmanın güncel yansıması olarak değerlendirilebilecektir.

14-15 Ekim 2025 tarihlerinde, Aragatsotn Piskoposu Mkrtich Proshyan dahil altı üst düzey din adamı gözaltına alındı. Resmi gerekçe, 2021 seçimlerinde muhalefet mitinglerine katılım çağrısı yapmalarıdır. Etchmiadzin merkezli Tüm Ermeniler Katolikosu II. Karekinin çevresi, tutuklamaları siyasi zulüm olarak nitelendirmiş ve 16 Ekimde yayımlanan bildiride tüm sorumluluğun Başbakan Paşinyanda olduğunu ilan etmiştir. Aynı gün, Antelias Katolikosluğundan Başpiskopos Shahan Sarkissian, Paşinyana Aram Iin 30. tahta çıkış yıldönümü kitabı ve sıcak selamlarını iletmiştir[1]. Antelias tarafı akşam saatlerinde tutuklamaların kınandığını kamuoyuna duyurmuştur.

ARF ise Aram Iin Paşinyan ile temasını değerlendirdiği bir bildiri yayınlamıştır. 17 Ekimde yayınlanan bildiride ARF, Paşinyanı kilise karşıtı planlı saldırı ile suçlamış ve Aram Iin jestini kabul edilemez olarak değerlendirdiğine yer vermiştir. Söz konusu bildiride, Yetkililerin kiliseye yönelik saldırıları ulusal kimliğe karşı bir tehdittir denilmiş ve iki Katolikosluğun (Etchmiadzin ve Antelias) ortak savunma için birleşmesi talep edilmiştir. ARF, Aram Iin Paşinyanla temasını, kilise içinde çatlak yaratma girişimi olarak yorumlarken bu gelişme Diaspora kamuoyunda geniş yankı uyandırmıştır. ARF, geleneksel olarak kilise-milliyetçilik ekseninde konumlanan bir aktör olarak, Paşinyanın değişim hamlelerini anti-ulusal bulduğunu açıkça paylaşmaktadır.

Ermeni Apostolik Kilisesinin devletle ilişkisi, 301de Hristiyanlığı resmi din ilan eden Kral III. Tırdat ile Aziz Grigor Lusavoriç arasındaki güç mücadelesine dayanmaktadır. Yüzyıllar boyunca Sasani, Bizans, Arap, Selçuklu, Osmanlı ve Rus yönetimleri altında kilise, cemaat birliğini koruyarak devlet içinde devlet işlevi görmüştür. Osmanlı döneminde 1461de kurulan İstanbul Patrikhanesi, Rus Çarlığında 1836da Alban kiliselerinin mülkiyetine

geçirilmesi gibi adımlar, kilisenin siyasi nüfuzunu pekiştirmiştir. 1991 sonrası bağımsızlığını kazanan Ermenistanda ise kilise, anayasal olarak milli kilise statüsüyle ayrıcalıklı konumunu korumuştur. Paşinyan yönetimi ise bu yapıyı sınırlamaya çalışmaktadır[2].

Paşinyan, kilise kurumuna saygı duyduğunu tekrarlasa da II. Karekinin kişisel siciline işaret ederek istifas7 talep etmektedir. Bu yaklaşım, kilise içi hiyerarşiyi hedef alırken kurumu koruma iddiasını içeriyor. Aynı hafta Vatikan ziyareti (20 Ekim), stratejik bir hamle olarak değerlendirilebilecektir. Papa Leo XIV ile görüşmede Maloyan kanonizasyonu, Mekhitarist rahiplerin rolü ve Güney Kafkasyada kalıcı barış vurgusu yapılmıştır. Resmî açıklamalar, Ermenistan-Vatikan ilişkilerinin geleneksel yakınlığını öne çıkarmıştır. Paşinyan, içeride kilise liderliğini eleştirirken, uluslararası Hristiyan dünyada barış elçisi imajını güçlendirmiştir.

Ermenistanın iç siyasi krizi, bölgesel istikrar açısından kritik. Paşinyanın Türkiye ve Azerbaycan ile normalleşme çabaları sınır belirleme, iletişim hatları, diplomatik temaslar kilise merkezli muhalefetin ihanet söylemiyle karşı karşıya kalmaktadır. Ancak hükümet, barış sürecini ekonomik kalkınma ve sürdürülebilir güvenlik gerekçesiyle savunurken, Türkiye açısından bakıldığında, Paşinyanın laikleşme ve normalleşme odaklı yönetimi, bölgesel işbirliği için yapıcı bir zemin sunmaktadır. Kilise-devlet geriliminin derinleşmesi, kısa vadede iç kutuplaşmayı artırabilecek; fakat uzun vadede Ermenistanın dış politikada rasyonel aktörlük kapasitesini güçlendirebilecektir. Bu bağlamda, Türkiyenin normalleşme sürecine verdiği destek, bölgesel istikrara katkı sağlayacak nitelikte olup, karşılıklı güven inşası için fırsat penceresi yaratmaktadır.

Aram Iin Paşinyana uzattığı el, kilise içinde birlik yerine çatlak üretmiştir. ARFnin tepkisi, diaspora-milliyetçi kanadın Etchmiadzine sadakatini gösterirken, Anteliasın kınama + diyalog ikiliği stratejik bir denge arayışını yansıtmaktadır. Hatırlanacağı üzere, Paşinyanın bölgesel barıştan yana olduğunu ifade etmesi, ARF için her zaman rahatsız edici olmuştur. ARF bildirisinde bu sefer Paşinyana doğrudan değilse de Aram I üzerinden dolaylı olarak yüklenmekte ve küresel Hıristiyan cemaatinin içindeki çatlağı işaret ederek Paşinyanın sadece bölge siyaseti değil, küresel dini boyutuyla da düzen bozduğunu ileri sürmektedir. Buna karşın, Paşinyan, Vatikandaki barış mesajlarıyla uluslararası meşruiyet kazanmıştır. Ermenistan iç siyasetindeki kriz yönetiminde zorlansa da Papa tarafından kabul edilmesi önemli bir gelişmedir. Paşinyanın bölgesel barış mücadelesi sürerken, Ermenistan iç siyasetinde kilise-devlet gerilimi Paşinyanın galip çıkmayı umduğu başka bir cephe olarak dikkat çekmektedir.

*Resim: *https://www.agos.com.tr/tr/yazi/36067/papa-14-leo-ve-ermenistan-basbakani-pasinyan-gorustu*

[1] Catholicos Aram I reaches out to Pashinyan as church-state confrontation deepens

(updated), *Civil Net*, civilnet.am, 17 Ekim 2025, https://www.civilnet.am/en/news/980349/catholicos-aram-i-reaches-out-to-pashinyan-as-church-state-confrontation-deepens/.

[2] İlaha Khantamirova, Ermeni Kilisesinin Sivil Yönetim Karşıtlığına Ait Bir İnceleme, *AVİM*, avim.org.tr, 22 Eylül 2025, https://avim.org.tr/tr/Analiz/ERMENI-KILISESININ-SIVIL-YONETIM-KARSITLIGINA-AIT-BIR-INCELEME.

Yazar Hakkında :

Hazel Çağan-Elbir AVİM'de analist olarak çalışmaktadır. Çağan-Elbir, Atılım Üniversitesi Politik Ekonomi bölümünde doktora çalışmalarına devam etmektedir.

Atıfta bulunmak için: ELBİR, Hazel ÇAĞAN. 2026. "ERMENİSTAN'DA KİLİSE-DEVLET GERİLİMİ: ARF'NİN SERT TEPKİSİ VE BÖLGESEL YANSIMALARI." Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM), Yorum No.2025 / 94. Kasım 05. Erişim Kasım 08, 2026. https://www.avimbulten.org/tr/Yorum/ERMENISTAN-DA-KILISE-DEVLET-GERILIMI-ARF-NIN-SERT-TEPKISI-VE-BOLGESEL-YANSIMALARI

Süleyman Nazif Sok. No: 12/B Daire 3-4 06550 Çankaya-ANKARA / TÜRKİYE
Tel: +90 (312) 438 50 23-24 • **Fax**: +90 (312) 438 50 26
@avimorgtr
https://www.facebook.com/avrasyaincelemelerimerkezi
E-Posta: info@avim.org.tr
http://avim.org.tr

© 2009-2025 Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM) Tüm Hakları Saklıdır